ONS MARKENBOEK

Gorssel, mei 2013 - 31e jaargang no. 2

Historische vereniging
De Elf Marken
Gorssel

De Elf Marken zijn: Epse en Dommer, Dorth, Schoolt, Gorssel, Eschede, Harfsen, Eefde, Rijsselt, Angeren, Almen, Wolfeler

Ons Markenboek

Uitgave van de Historische Vereniging De Elf Marken te Gorssel.

De vereniging is opgericht op 27 september 1983 en heeft ten doel ”de beoefening van de geschiedenis in het algemeen en in het bijzonder die van het grondgebied van de gehele, voormalige, burgerlijke gemeente Gorssel alsmede de bevordering in zo breed mogelijke kring van de belangstelling voor de geschiedenis van de voormalige gemeente Gorssel in al haar aspecten”.

Contactpersonen van de werkgroepen

Archiefzaken:	P. Staal, Teenkweg 3, 7211 EV Eefde, tel. 0575 - 517623
Bibliotheek:	W.J. Holtslag-Harkink, Blauwedijk 11, 7218 BJ Almen, tel. 0575 - 432058
Excursies:	W.J. Holtslag-Harkink, Blauwedijk 11, 7218 BJ Almen, tel. 0575 - 432058
Genealogie:	H.G. Pelgrum, Bakkersteeg 3, 7218 BM Almen, tel. 0575 - 431781
Tramstation:	H.F. Bruil, Molenweg 22, 7213 XG Gorssel, tel. 0575 - 491822

Verenigingsadres:
Het Tramstation, Van der Capellenlaan 4, 7213 AG Gorssel

www.deelfmarken.nl

Samenstelling bestuur

Voorzitter:	W.J. Holtslag-Harkink, Blauwedijk 11, 7218 BJ Almen, tel. 0575 - 432058
Secretaris:	J. te Linde, Eendrachtstraat 4, 7211 AM Eefde, tel. 0575 - 517369
2e Secretaris:	H.G. Pelgrum, Bakkersteeg 3, 7218 BM Almen, tel. 0575 - 431781
Penningmeester:	J.G. Bleeker, Oxerweg 14, 7214 PM Epse, tel. 0575 - 494096
Leden:	W.J. Besselink, Sleedoorn 11, 7217 TL Harfsen, tel. 0573 - 431811
	H.F. Bruil, Molenweg 22, 7213 XG Gorssel, tel. 0575 - 491822
	J. Haijtink, Reuvekamp 2, 7213 CE Gorssel, tel. 0575 - 492692
	H. Hietbrink, Epserenk 26, 7214 AR Epse, tel. 0575 - 491992
	A.M. de Ruiter, Joppelaan 14, 7213 AC Gorssel, tel. 0575 - 492139
	P. Staal, Teenkweg 3, 7211 EV Eefde, tel. 0575 - 517623

Redactiecommissie

Voorzitter:	A.M. de Ruiter, Joppelaan 14, 7213 AC Gorssel, tel. 0575 - 492139
	e-mail: capellenhof@gmail.nl
Leden:	A.M. Geerlink-van der Gang, Hoefslag 12, 7213 BW Gorssel,
	tel. 0575 - 492183 e-mail: a.geerlink@kpnplanet.nl
	H.A. Meijerink, Hulstweg 11, 7217 SZ Harfsen, tel. 0573 - 431591
	e-mail: arcomel@concepts.nl

Ons Markenboek

31e jaargang, no. 2, mei 2013

INHOUD

2 Mededelingen van het bestuur en de redactie

5 Excursies in 2013
Henk Bruil

7 Evacuatieherinneringen van een elfjarige
Tiny Kerstjens

17 Huize de Voorst en de mysterieuze verzetsgroep
Jean Kreunen

22 De bevrijdingsboom van Gorssel
Lies Demmink

24 Een geborduurde oorlogslap
Willy Holtslag-Harkink

25 De 'keet' van het Oude en Nieuwe Gasthuis in Almen
Henk Mulder

29 Over drostendiensten en een verwoest grafmonument
Ben Wagenvoort

MEDEDELINGEN VAN HET BESTUUR EN DE REDACTIE

Van het bestuur

De Open Huizen in het Tramstation in februari, maart en april waren weer een groot succes. Tijdens het Open Huis op 6 april stond het boek over de geschiedenis van Gorssel centraal. Er was veel belangstelling voor de presentaties die gegeven werden door de redactiegroep die dit boek voorbereidt.
Intussen gaat het gewone werk van onze vereniging ook door. Zo worden in het voorjaar de lezingen en excursies voor het komend seizoen vastgelegd. De excursiedoelen zijn inmiddels bekend. Nadere gegevens hierover staan verderop in dit nummer. In het augustusnummer zullen de lezingen voor het komende seizoen bekend gemaakt worden.
De eerste vier lezingen in het afgelopen seizoen, gehouden door respectievelijk de heren Dijkhof, Te Linde, Kleinen en Maassen waren zonder uitzondering interessant en goed tot zeer goed bezocht. Het jaarlijkse gezamenlijke evenement met het Historisch Genootschap Lochem-Laren-Barchem was deze keer door onze zustervereniging georganiseerd en bestond uit de lezing in Almen van Focko De Zee over de buitenhuizen in onze gemeente. Ook bij deze lezing was de zaal goed bezet. De laatste lezing van dit seizoen vond in Gorssel plaats. De heer Baartmans hield een boeiende inleiding over Robert Jasper baron Van der Capellen, een achterneef van 'onze' Joan Derk van der Capellen. Deze lezing werd voorafgegaan door een korte ledenvergadering. De belangrijkste punten uit deze vergadering zijn dat Koos Bleeker uit Epse/Joppe in ons bestuur werd gekozen en dat de contributie, nadat deze een groot aantal jaren gelijk gebleven is, vanaf 2014 iets verhoogd wordt, waarbij het onderscheid voor leden binnen en buiten de gemeente komt te vervallen. Koos zal binnenkort het penningmeesterschap van Henk Bruil overnemen. Henk Bruil blijft lid van het bestuur. Een uitgebreid verslag van de jaarvergadering kunt u in het volgende nummer van Ons Markenboek tegemoet zien.

Ons Markenboek

Het februarinummer OMB 2013-1 verscheen wat later dan gepland. Deze uitgave, gedrukt bij Lammerdink, met de nieuwe lay-out en voorzien van kleurenfoto's is zeer goed ontvangen. De reacties waren over het algemeen lovend. Omdat de meerkosten van een kleurendruk aanzienlijk zijn, zal bij elke uitgave van OMB bekeken worden of het in kleur drukken meerwaarde oplevert.

Boek Het Hassink
Johan de Jong heeft op 8 maart jongstleden in de kerk van Epse zijn boek over het landgoed Het Hassink gepresenteerd. Wij kunnen dit prachtige boek van harte bij u aanbevelen. Het boek is te koop bij boekhandel Bechtle in Gorssel, Spar Rattink in Epse en via de website www.hethassinkepse.nl.

Bijzondere expositie in het Achterhoeks Museum 1940-1945
Vanaf 20 april is in het Achterhoeks Museum 1940 - 1945, Marktstraat 6, 7255 CA Hengelo (Gld) de expositie 'Onderduiken in de Achterhoek te zien', te zien. Dit museum is van woensdag tot en met zondag van 13.00 tot 17.00 uur geopend.

Genealogische dag
De werkgroep genealogie van De Elf Marken kondigt aan dat zij dit jaar op zaterdag 25 mei 2013 haar jaarlijkse genealogische dag organiseert in De Brink, het bijgebouw van de Protestantse Gemeente Gorssel/Epse, Hoofdstraat 27, Gorssel. De werkgroepleden hebben dit jaar de stamboom van de familie Van der Meij uitgeplozen.
Ook tijdens deze genealogische dag vragen wij weer uw aandacht voor onze boekentafel. De werkgroep bibliotheek heeft weer een aantal boeken en ook prentbriefkaarten voor verkoop aan onze leden en bezoekers geselecteerd. Dit evenement begint om 10.00 uur en wordt om ongeveer 16.00 uur afgesloten.

Verplaatsing kunstwerk De Elf Marken
Met de verkoop van het gemeentehuis is de heer Melchers ook eigenaar van het kunstwerk De Elf Marken geworden. Wij krijgen het Elf Marken plastiek van de heer Melchers geschonken. In goed overleg met Viverion en de gemeente is gekozen voor een nieuwe standplaats op gemeentegrond aan de Van der Capellenlaan ongeveer tegenover de Roskamweg. Nu is de vraag actueel of de gemeente bijdraagt in de kosten van de verplaatsing en als dat onverhoopt niet het geval mocht zijn, hoe we dan de verplaatsing gefinancierd krijgen.

Exposities Tramstation
Na de interessante expositie van de archeologische vondsten is er in de loop van april ter gelegenheid van de troonswisseling een expositie over ons Koningshuis in het Tramstation ingericht. Het is fijn dat de oproep in de huis-aanhuis-bladen om hiervoor objecten in te leveren succes gehad heeft.

Project Gorssel dichter bij de IJssel
Van 26 mei tot 23 juni 2013 zal Gorssel een inspirerende wandel- en fietsroute krijgen, die het Tramstation zal verbinden met de Zorgtuin aan de Veerweg. Langs de route zullen een reeks van uitgelezen gedichten en beeldbepalende gezichten, ontstaan rondom de IJssel bij Gorssel worden getoond.
Dankzij de verbeelding van dichters en het werk van beeldend kunstenaars raken dorp en rivier nauwer met elkaar verbonden. Foto's, kaarten en ander beeldmateriaal uit onze collectie tonen daarbij de historische dimensie. Deze oude en nieuwe 'gezichten' komen samen met de gedichten niet alleen in het Tramstation, de bibliotheek en de Zorgtuin te hangen, maar zullen ook in de etalages van de deelnemende winkeliers in het hart van Gorssel te zien zijn. Het idee om op deze verrassende manier het dorp Gorssel en de IJssel in woord en beeld met elkaar te verbinden is afkomstig van Henk van Dort en heeft alom weerklank gevonden. 'Dichter bij de IJssel' is een initiatief dat gestalte krijgt dankzij spontane samenwerking tussen de Zorgtuin, de Historische Vereniging De Elf Marken, VVV Lochem, Graafschap Bibliotheken en Ondernemersvereniging Gorssel Buitengewoon. Hierbij is dankbaar gebruik gemaakt van de praktische adviezen van Gerthe Lamers, cultuurmakelaar van de gemeente Lochem. De regionale Dichterskring met leden in Gorssel, Lochem, Barchem en Zutphen tekent voor de gedichten. Meer informatie over deelname en het programma zullen volgen via de regionale bladen, op Gorssel.nl en op de website www.vvvlochem.nl. Tijdens het Open Huis in het Tramstation op 1 juni a.s. zal er speciale aandacht zijn voor dit project.

Zomersluiting Tramstation
Het Tramstation is gesloten van 28 juni tot en met 5 augustus 2013.

Van de redactie
Natuurlijk was het voor de redactiecommissie ook spannend om een vernieuwd Markenboek uit te brengen. Gelukkig hoorden wij positieve reacties, en dus gaan we op dezelfde voet voort en, zoals u gelezen heeft, zo veel mogelijk in kleur!
De tweede uitgave in de maand mei besteedt traditiegetrouw aandacht aan de Tweede Wereldoorlog, een onderwerp dat de gemoederen nog steeds bezighoudt. Ook in het 'werkgebied' van De Elf Marken.
Zo lezen we over de ervaringen van Tiny Kerstjens-van Eyk, die met haar familie gedwongen werd tot evacuatie uit Venlo en uiteindelijk in Harfsen terechtkwam, waar het gezin liefdevol werd opgevangen door de familie Hakvoort. Maar ook nemen we kennis van het misschien niet zo heel bekende verhaal over het bestaan van een verzetsgroep, die zijn basis had in huize De Voorst. Nota bene onder het oog van de Duitsers, die in de jachtkamer van De Voorst bivakkeerden!

Jean Kreunen, van het Achterhoeks Museum 1940-1945, vertelt erover. En Lies Demmink wijst ons erop, dat er in Gorssel een bijzondere boom staat, ter gelegenheid van de bevrijding geplant in een particuliere tuin. Willy Holtslag achterhaalde de herkomst van een geborduurde oorlogslap, waarvan drie jaar geleden een zwart-witfoto tijdens de tentoonstelling over oorlog en bevrijding in het oude gemeentehuis hing. In dit Markenboek zien we de lap in kleur en ontdekken we de herkomst.
Maar we gaan ook verder terug in de tijd: eind negentiende eeuw werd er in Almen door het Oude en Nieuwe Gasthuis ten behoeve van werkzaamheden door patiënten op het land een onderkomen gebouwd, 'de keet' genaamd. Over de geschiedenis van die keet schrijft Henk Mulder, medeoprichter van Museum Het Groot Graffel.
Misschien heeft u tijdens de jaarvergadering op 26 maart jongstleden de lezing over Robert Jasper van der Capellen bijgewoond. In dit Markenboek gaat Ben Wagenvoort in op de achtergronden van het verzet tegen de 'drostendiensten' in onze streken. De strijd bereikte ook onze contreien!
De redactie wenst u veel leesplezier.

Kopij voor het volgende nummer dient uiterlijk zaterdag 29 juni 2013 bij de redactiecommissie binnen te zijn (indien mogelijk met afbeelding).

EXCURSIES IN 2013

Henk Bruil

De excursiecommissie heeft haar best gedaan een aantrekkelijk zomerprogramma op te stellen en kondigt de volgende excursies aan.

Midzomer avondwandeling donderdag 11 juli
Deze keer maken we onder leiding van Paul Kluwer een wandeling rond de kerk van Joppe. Paul Kluwer is geboren en getogen in Joppe en zal ons zeker deelgenoot gaan maken van interessante feiten uit dit bijzondere stukje Gorssel.
We verzamelen ons bij de R.K. kerk en vertrekken daar om 19.30 uur, om via de Eikeboomlaan richting Lochemseweg te lopen en vandaar…: laat u verrassen!
We hopen op een prachtige, mooie zomeravond. Nadat we de plek van het helaas gesloopte station hebben bekeken, kunnen we bij Het Bosrestaurant op het terras nog even napraten.

De lengte van de wandeling is circa 3 km en er zijn geen kosten aan verbonden (uiteraard zijn eventuele drankjes voor eigen rekening).
Als u mee wilt wandelen, wilt u zich dan voor zaterdag 6 juli opgeven bij de excursiecommissie?
Op deze avond zijn we bereikbaar onder telefoonnummer: 06 49944172.

Middagexcursie zaterdag 10 augustus
We maken met een groep van maximaal 20 leden van onze vereniging onder leiding van een gids een Ida Gerhardt-wandeling door de hofjes van Zutphen.
Tijdens de wandeling worden op verschillende plekken verhalen verteld en gedichten van Ida Gerhardt voorgedragen.
De wandeling zal circa anderhalf tot twee uur duren. We verzamelen ons om 14.00 uur bij het Stedelijk Museum aan de Rozengracht. De kosten bedragen ☐ 10 per persoon, ter plaatse te voldoen bij de penningmeester.
Aanmelding vooraf is beslist noodzakelijk en kan tot uiterlijk 3 augustus bij een van de commissieleden.
Op deze middag zijn we bereikbaar onder telefoonnummer: 06 49944172.

Dagexcursie dinsdag 10 september
We zijn onze jaarlijkse busreis op dit moment nog aan het voorbereiden. We hebben als commissie een bezoek gebracht aan de prachtig gelegen Wasserburg Anholt en de bedevaartsplaats Kevelaer en kwamen daar erg enthousiast van terug. De details moeten nog met de busmaatschappij worden besproken, maar wij zijn ervan overtuigd dat we met elkaar een prachtige dag kunnen beleven. U kunt deze dag alvast in uw agenda noteren en in het augustusnummer van OMB kunt u het complete programma lezen. Het is wel mogelijk om u voor deze reis alvast aan te melden. Hopelijk tot ziens!

Leden van de excursiecommissie
Willy Holtslag-Harkink, tel. 0575 432058, Henk Pelgrum, tel. 0575 431781 en Henk Bruil, tel. 0575 491822.

EVACUATIEHERINNERINGEN VAN EEN ELFJARIGE

Tiny Kerstjens-van Eyk

Bij het doorzoeken van oude stukken in het archief van De Elf Marken kwam een verslag tevoorschijn over de ontruiming van Venlo en de daarop volgende evacuatie van vele gezinnen. Enkele Venlose families kwamen via Zutphen in Harfsen terecht.
Tiny Kerstjens-van Eyk, een van hen, beschreef de gebeurtenissen van januari tot mei 1945 in een verslag, dat zij in april 1995 aan De Elf Marken aanbood naar aanleiding van de viering van 50 jaar bevrijding. Wij hebben toestemming gekregen dit verslag in verkorte vorm te publiceren. De barre tocht vanuit Venlo naar Zutphen laten we hier buiten beschouwing. We beperken het verhaal tot de belevenissen van de groep tijdens het verblijf in Harfsen, waar ze werden opgevangen door de familie Hakvoort.

Achtergrond

In de laatste dagen van 1944 werd rondom Venlo een heftige strijd verwacht. Op 11 december 1944 gaf de SS het bevel het gebied ten oosten van de Maas volledig te ontruimen. Zondagmorgen 14 januari 1945 dwong de Grüne Polizei de eerste groep inwoners van Venlo tot evacuatie. Hierdoor ontstond een vluchtelingenstroom naar het noorden van Nederland. Er kwamen ook enkele gezinnen via Zutphen in Harfsen terecht. Tiny Kerstjens-van Eyk, destijds elf jaar, was een van hen.

Verslag

Tiny Kerstjens schrijft in het voorwoord van haar verslag:
”Nu we bijna van dag tot dag, de ’50-jaar-geleden-herinneringen’ kunnen volgen, omdat de lucht er vol van is, komen voor de zoveelste keer de ’januari-1945-gebeurtenissen’ voor mijn geest, waarbij uiteindelijk het gezin, waarvan ik deel van uitmaakte en met ons nog enkele andere gezinnen uit Venlo, op 18 januari 1945 ’s morgens vroeg in Zutphen belandden.
Wij waren niet de enigen die de grote evacuatie van Limburg ten oosten van de Maas naar het noorden van Nederland werden gedwongen te ondergaan, maar wel van het kleine groepje dat in Zutphen terechtkwam.
Dit zijn mijn herinneringen, beleefd als elfjarige. Dankzij de, in alle voorbije jaren, vele malen opnieuw vertelde gebeurtenissen en aanvullingen is dit toch als een in

elkaar passende geschiedenis geworden.
De details uit het dagboekje, die mijn vader noteerde en publicaties veel later, bevestigden het door mij beleefde."

De groep evacués

Het gezin van Tiny bestond uit zeven personen (zij was het vierde kind, en op het moment van evacuatie elf jaar). De totale groep bestond uit ongeveer dertig personen. Broer Jan was op moment van vertrek onvindbaar.
De tocht ging aanvankelijk te voet via Geldern, Xanten en Rees richting Nederlandse grens. Met een goederentrein ging de reis vervolgens verder naar Borken, Winterswijk, en uiteindelijk komt de groep in de vroege morgen van 18 januari 1945 in Zutphen aan.

Zutphen

De evacués worden gastvrij opgevangen bij de familie Hecker. Tiny herinnert zich: "Mijnheer en mevrouw Hecker-Boom ontvangen ons erg hartelijk. Wát een warme huiselijkheid straalde ons tegen! Wij komen als zes wildvreemden die niets meer bij te zetten hebben. 'Kom hier eerst maar eens bij, dán zoeken we wel verder!' We zaten aan de avondtafel, in een verwarmde kamer, hoe lang was dat geleden? Warmte, licht, een heerlijk bed! We konden het niet op. Het huis was helemaal niet zo vreselijk groot, maar ze gunden ons alle ruimte. Het leek daar één grote vakantie. En gezellig!"
De volgende morgen wordt gezocht naar een definitiever adres. Via pastoor Verholt in 't Joppe werd een adres in Harfsen gevonden.
Tiny: "Mijn vader moet er toen zo naar hebben uitgezien dat de boer - het was Bernard Hakvoort - gezegd heeft (dat hoorden we later): "Als die man niet gauw wat te eten krijgt komt hij hier niet meer levend vandaan!"

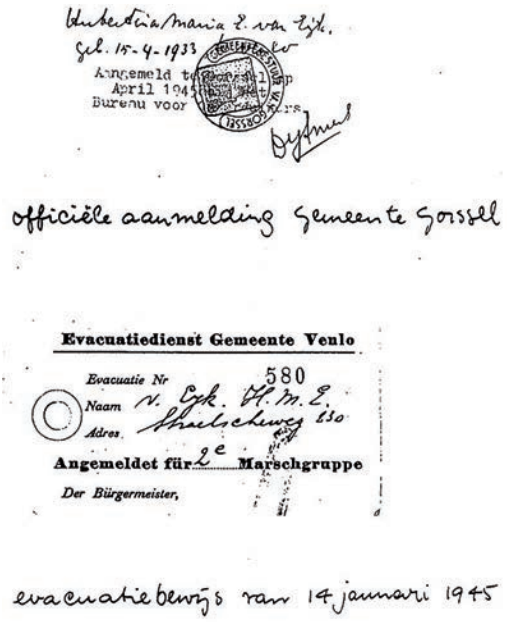

Officiële aanmelding gemeente Gorssel april 1945

Harfsen

Op 22 januari 1945 gaat de familie op weg naar Harfsen.

Uit het verslag van Tiny:

"We kregen hulp van een voerman die hout moest gaan halen in Almen, onze wagentjes konden op zijn wagen tot aan de Almense brug, vlakbij de melkfabriek.

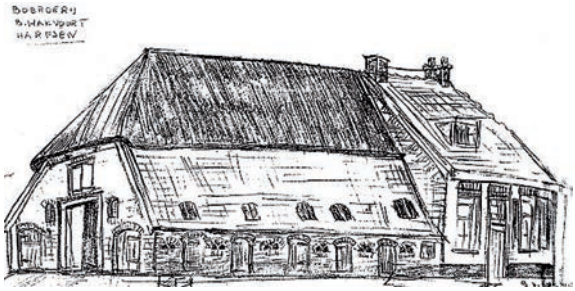

Boerderij de Kleine Bielder in Harfsen in 1945

Voorbij de melkfabriek bood een melkrijder, Plekkenpol, ons plaats aan op zijn lege wagen en na watpraten onderweg besloot hij ons tot de boerderij te brengen; Bernard Hakvoort, ja, die kende hij goed! Inmiddels was het ongeveer een uur namiddag. Een forse man, die met zijn gestalte boven mijn ouders uittorende, kwam met een breedlachend gezicht op ons af: 'Daar zijn dan onze evacués! Kom binnen!' Het was onze gastheer Bernard Hakvoort! Zijn vrouw kwam ook aanlopen, bekeek het hoopvol kijkende groepje en nodigde ons verder uit met de mededeling dat ze ons nog niet verwacht had … (door alle hulp onderweg was de tocht ook voorspoedig verlopen), 'maar', zei ze 'eerst een beker warme melk, dat zal jullie goed doen, dan zullen we de soep die voor jullie klaarstaat opscheppen!'

Ik weet nu dat de twee vrouwen, mijn moeder en mevrouw Hakvoort, dat kritieke moment, later, toen het ijs allang gebroken was, vaak besproken hebben. Mijn moeder zakte de moed in de schoenen toen ze daar hulpeloos stond met ons, afhankelijk van de goedheid van dit echtpaar. Zag ze misschien ook schrik, door onze vroege komst, in de ogen van de vrouw waar ze nu genadig onderdak kreeg? Zo'n lekkere soep hebben we nóóit meer gegeten. De smaak bleek later niet meer te evenaren! En: hoe lang was het geleden dat we melk proefden?

Het echtpaar Hakvoort was ± 30 jaar, had vier kinderen in de leeftijd van zes jaar (Annie), vier jaar (Joke), drie jaar (Jan) en twee jaar (Betsie).

Voor ons hadden ze een hoekkamer gereserveerd waar onder de schouw een kachel stond te branden. Er stond een kast waar we al het meegebrachte in kwijt konden, een tafel waaraan we konden eten, een commode met waskom waaraan we ons zouden kunnen wassen, een bed voor onze ouders. Op de grond zouden we met strozakken en ander beddegoed iedere avond een grote slaapplaats maken waar we met ons vieren terecht konden.

Wij waren niet de eerste, niet de enige en niet de laatste evacués die op de boerderij werden opgenomen. Voor kortere periodes waren er onderduikers van allerlei soort geweest, ook gelijktijdig met ons. Van de op voedseltocht uit het

westen van het land komende fietsers zaten er bijna dagelijks 's avonds mee aan tafel en aten van de havermoutpap die toen als avondeten gold, bleven er een nacht met een slaapplaats op de hooizolder en vervolgden de tocht de volgende morgen na een goed ontbijt en een boterham voor onderweg.

Leven in een gastgezin

Het begrip en respect voor de wederzijdse situatie, die van het gastgezin en de onze, liet de verstandhouding alleen maar groeien. Afgesproken werd dat wij als gezin onder elkaar alleen tijdens het middagmaal in onze kamer zouden eten. De maaltijd werd voor allemaal bereid in de grote keuken waar dan ook werd gegeten door het gezin Hakvoort en het personeel, samen gemiddeld twaalf personen.

's Morgens waren er 'ploegjes'; eerst héél vroeg na het melken, dan de kinderen en wij en daarna weer het tweede ontbijt voor de mannen. 's Avonds kwam iedereen, behalve de kleinste kinderen, in de keuken en daar bleven we dan ook de rest van de avond. Mijn moeder stelde zich beschikbaar in de keukenhuishouding die in grootte wel wat verschilde met de hare in een burgerhuis, maar waar ze al gauw de kneepjes door had. Mijn vader schilde iedere dag de grote hoeveelheid aardappelen en hakte hout om de kachels brandend te houden en verrichtte allerlei lichte werkzaamheden om de boerderij. Maar dat was pas nadat hij zijn kracht wat teruggewonnen had, want hij werd al gauw geveld door een longontsteking als gevolg van de te grote inspanningen onder barre omstandigheden. Wij, de kinderen, kregen om de beurt, ondanks de waarschuwingen niet al te gulzig te eten, enkele dagen last van maag- en darmstoornissen. Mijn moeder bleek, met haar waarschuwingen, de verstandigste te zijn, maar haar portie kwam… ná de bevrijding, toen kwam de terugslag.

Mijn zusje en ik zouden zoveel we konden de kleinere kinderen opvangen en ermee spelen, dat werd ons eerlijk gezegd ook een beetje opgedragen door onze ouders. In het begin was dat niet zo gemakkelijk, want er waren geen spelletjes of leesboekjes; de kinderen Hakvoort waren zoveel jonger, ukken nog, en de oorlogsschaarste liet allang niet meer de mogelijkheid wat speelgoed aan te schaffen en wij hadden werkelijk van zoiets niets bij ons, daar was ons vertrek te overhaast voor geweest!

Geen papier om te tekenen, iets wat we allemaal graag deden, niet één leesboek, geen enkel spelletje. We werden wat vindingrijker naargelang onze verlegenheid en die van de kleintjes wat wegebde. Mijn broer zou op geregelde tijden bepaalde boodschappen moeten gaan doen; dat waren grote, zware roggebroden, andere dan in Limburg gebruikelijk waren. Zijn werkzaamheden waren ook rijshout gebruiksklaar in voorraad houden als aanmaakhout voor de beide kachels ('rieze').

Voor mijn broer was het verblijf wel moeilijk. Nauwelijks gespreksgenoten en iets te oud om aan het lijntje gehouden te worden. Met zijn vrienden, zonen van de Venlose familie die nu in Dorth een zelfstandig onderkomen hadden gevonden, kon hij als hij vrij was wel bijpraten.

Kerkgang

's Zondags was alles anders. Op de boerderij bleef het melken van de koeien 's morgens vroeg en 's middags de dagindeling bepalen, ook het zondagse kerkbezoek. Met zes nieuwe bewoners erbij werd er gewikt en gewogen hoe dit in te delen. De eerste zondag al gingen we, door de sneeuw, met de 'brik' naar de kerk in 't Joppe. Het was een hele rit, ± 7 km en er werden extra dekens in de brik gehaald. Het leek een sprookje! Wij werden door het besneeuwde landschap gereden in een koets! Dát was een belevenis. Bij de kerk werden de paarden van de andere rijtuigjes die daar bij elkaar kwamen en het onze uitgespannen. In de kerk werden we verrast door de aanblik van de vele kanten Gelderse mutsen. De grimmigheid van de oorlog sloeg hier echter ook verder toe. Het gebied waar de kerk 't Joppe stond werd door de Duitse bezetter ontoegankelijk verklaard omdat de Duitse V-1-startbanen die zich in dit gebied bevonden meer afgeschermd moesten worden.

De ritten naar 't Joppe waren al gauw verleden tijd. Een nieuw kerkonderkomen werd gecreëerd op een boerderij in Dorth. Zo zagen wij 's zondags na de dienst (de H. Mis) de andere Venlose families Selen en Boom die nu bij de bewuste boerderij woonden.

Boerderijleven

In de zondagmorgentijd die nog restte na de kerk, ontbijt en voor het middageten had mevrouw Hakvoort op een gegeven moment voor mijn zusje en mij een verrassing in petto. Ze haalde voor ons een grammofoon te voorschijn! Wij mochten platen draaien. Het was amusementsmuziek van vóór de oorlog en voor ons allebei nieuw. We hadden al jaren geen radio meer, die was al vroeg in de oorlog door de Duitsers gevorderd en wat wij tweeën ons nog konden herinneren wat ons interesseerde waren de kinderuurtjes. Nu hoorden we liedjes van Lou Bandy etc. Wij voelden ons!

Zo werden we langzaam ingeburgerd op de boerderij. Allerlei werkzaamheden die 's winters voorkomen maakten we van dichtbij mee. Zo ook de slacht. Wij, als kinderen snapten die voorbereidingen allemaal niet zo maar toen alles in volle gang was, met de afgesproken hulpen zoals de slager, het keuren, de vrouwen die met het bereiden van de verschillende vleeswaren en het wecken belast werden, leek het een klein fabriekje. Mijn moeder bleek ook daar genoeg verstand

van te hebben en kon zich in het team vrouwen die met een grote kennis van zaken bezig waren, goed voegen. Zij respecteerden die kennis en het was ook een goede steun voor haar zelfvertrouwen denk ik nu. Wij vonden het allemaal wel spannend en ook: zeker lekker!"

Venlo bevrijd

Uit het dagboekje van vader Van Eyk: 'Wat een vreugde toen we van kennissen hoorden in Harfsen dat Venlo op 1 maart door de Amerikanen bevrijd werd, doch tevens voor ons een diepe teleurstelling dat wij niet meer in Venlo waren en het mee konden maken. De geallieerden rukken snel op en wij hopen en vertrouwen op een spoedige bevrijding'.

Op 1 maart 1945 werd Venlo, vrijwel geheel vernield en door de Duitsers verlaten, in een noord- en zuidwaartse tangbeweging bevrijd door de Amerikanen.

Voorjaar in Harfsen

Tiny schrijft:

"De uitgestrekte besneeuwde velden rond de boerderij lieten na een hele tijd toch de groene ondergrond van de weiden en de bongerd zien, het hele panorama was veranderd. Wij speelden soms al wat buiten en de mannen van de boerderij hervatten de buitenwerkzaamheden. Mijn vader was hier en daar ook behulpzaam. Zijn gebruikelijke kleding was een 3-delig kostuum en hoed. Vrijetijdskleding bestond toen niet zo, ook niet voor hem en in de oorlogsschaarste waren er prioriteiten ontstaan.

Met het, zeker al op zijn retour verkerende, kostuum was hij een vreemd silhouet in het agrarische landschap! Bernard Hakvoort werd er op een niet mis te verstane manier op aangesproken; wie hij daar wel aan het werk had? De vrager is sussend afgescheept! Maar in allerijl, om alle niet gewenste onderzoeken vóór te zijn, kreeg mijn vader een vermaakte oude 'manchester' broek, een werkkieltje, klompen en een pet. Toen mocht hij weer naar buiten. Wij vonden hem een vogelverschrikker met zijn mager lijf, maar het wende, èn het werkte, er is geen last meer geweest."

Harfsen in de frontlinie

Uit het dagboekje van vader Van Eyk: 'De geallieerden rukken Gelderland binnen via Duitsland, 's Heerenberg, Zevenaar, Winterswijk wordt al genoemd op de radio, het front komt naderbij, dat horen en zien wij 's nachts in de verte door rommelen en het licht van schijnwerpers.

Zondag 25 maart 1945: de geallieerden komen voor het Twente-Rijnkanaal, Almen en Lochem is dichtbij. Er wordt hevig gevochten bij de Almense brug, de Canadezen willen daar over het kanaal en komen er ook over.

Vrijdag 30 maart: nu is het front korter bij gekomen. In Harfsen-Broek en Oud-Harfsen, gehuchten, wordt hevig gevochten, veel boerderijen branden. We hebben een flinke schuilkelder vóór het huis gebouwd en slapen er 's nachts in met ± 22 personen. Ook voor de onderduikers die opgejaagd werden, hebben we nog een schuilkelder gebouwd, onder een hoop hout en takkebossen, goed gecamoufleerd.
Paasdag, zondag 1 april: Paasdag 1 april te voet naar Bathmen naar de kerk in de boerderij van A. Hakvoort. Daar hebben wij in de grote kamer de H. Mis bijgewoond en onze Pasen gehouden.
Maandag 2 april: Paasmaandag niet naar de kerk geweest, 't wordt gevaarlijk, veel schieten van jachtvliegtuigen op terugtrekkende Duitse troepen. Wij zijn blij, maar toch angstig voor wat komen gaat.
Dinsdag 3 april, 4 en 5 april: dinsdag, woensdag en donderdag angstige dagen. Voortdurend Duitsers die terugtrekken, Rode Kruispost-veldlazaret in huis, gewonden worden op een grote tafel behandeld. Munitiedepot komt in de schuur, we zitten vlak bij het front ± 5 km.
Vrijdag 6 april: donderdagnacht (van 5 op 6 april) hevig granaatvuur, rondom de boerderij vallen granaten, we zijn bang voor in brand schieten. 's Morgens ± 5 uur vertrekken de Duitsers plotseling van de boerderij. De Feldwebel komt ons nog in de schuilkelder goedendag zeggen waar we met onze gezinnen verblijven. Ik vraag aan de Feldwebel hoever dat het front nu is en of de Tommy kortbij is, hij antwoordt nog 2 á 3 km en zijn troep trekt zich nu terug achter de Schipbeek, op Deventer aan. Er vallen nog granaten rondom de boerderij en in de boomgaard en de weiden, doch gelukkig geen voltreffers, wel scherven door de ramen in de keuken, waar gelukkig niemand is want alles zit in de bunker. We bidden 's morgens ± 5.30 uur samen de rozenkrans in de schuilkelder. Het wordt rustig buiten, we hebben maar kleine schade door granaatscherven.

Harfsen bevrijd

Het dagboek vervolgt: 'Er is geen Duitser in de omtrek meer te zien en tegen 9 uur komen er boeren uit Harfsen die zeggen dat alle Duitsers weg zijn, doch we zien nog geen Canadezen. Om 10 uur komt iemand met Engelse sigaretten, gekregen van een Canadees bij 't bos van Dorth. Nu geloven we toch zeker dat wij bevrijd zijn en wel zonder gevechtsfront zoals in Harfsen-Broek, waar veel boerderijen verbrand zijn. Om 11 uur komen enkele 'ondergrondsen' bij Hakvoort op onze boerderij en de veldwachter. We dronken samen een glaasje op de voorspoedige bevrijding. 's Middags om ± 3 uur komen over de harde weg van Harfsen-School 5 Canadese tanks aanrollen in de richting van onze boerderij.

De witte vlag staat op de schuilkelder en ze stoppen op ± 200 m afstand. Ik neem mijn pet af en zwaaiend met de pet loop ik hen tegemoet, roepend: ”Good-day” want ik wist niet beter wat ik op dat moment zeggen kon. Van de Canadezen stapten enkele uit en gaven mij de hand, aan Hakvoort, zijn personeel, zijn gezin, mijn gezin en de 7 onderduikers. Een officier vroeg direct: ”Are here no mofs?” No, here are no mofs, but behind the trees 2 km from here are ”mofs in the forest”. Hij ging toen met mij een eind die richting uit op de zandweg met een verrekijker afzoekend. Intussen deelden de soldaten sigaretten uit en mevrouw Hakvoort kwam met eieren en melk aandragen wat zeer welkom was. Na 10 minuten oponthoud kregen de tanks via radio bericht terug te gaan naar Harfsen-Dorp.’
Tiny in haar verslag: ”Met de bouw van de schuilkelder had mijn vader zich wel heel verdienstelijk gemaakt. Op de boerderij was geen enkele beveiligde plaats. Met het naderende front werd besloten een schuilbunker vóór het huis te bouwen. Materiaal en mankracht waren voorhanden want eind maart kwamen er nog zeven mannen bij die na een razzia in Gendt, Betuwe, gevlucht waren. Met man en macht is er gegraven en gewerkt. De schuilplaats was kort voor 1 april gereed! Een compliment van de Feldwebel kon er zelfs af! Uit de summiere dagboekaantekeningen blijkt ook, wat ik zéker weet, dat we intussen als één grote Hakvoortfamilie functioneerden. De beide ouderparen waren bevriend geworden, vertrouwden elkaar en deelden lief en leed. Het zou de rest van hun leven blijven!”

Plannen voor terugkeer

Uit het verslag: ”Na de bevrijding raakt alles in een stroomversnelling. Mijn ouders mét de andere Venlose lotgenoten willen zo vlug mogelijk terug naar Venlo. Mijn vader schrijft: ’het verlangen wordt zeer sterk’. De Selens komen met het plan maandag 9 april al te vertrekken. Na wat redeneren besluiten ze samen te gaan.
Op 8 april vestigt een Canadese Commandopost van luchtdoel en artillerie zich bij de boerderij. Met een grote keuken en manschappen verblijven ze in tentjes in de wei en bongerd. Op 10 april nog een uitbreiding met kanonnen. Wat waren we in een andere wereld terechtgekomen! Iedere dag was iets bijzonders.
Het wittebrood leek wel cake, rozijnen kregen we cadeau, maar verse eieren vonden de Canadezen een traktatie en die ruilden ze dan ook graag voor chocola en sigaretten. Van onze broer leerden we wel wat Engelse woordjes als het nodig was. Op 16 april was alles weer vertrokken, het had een maand geleken!
Vader en mijnheer Selen gaan drie dagen achtereen naar Deventer, per fiets (18 -19 -20 april) om een pas te bemachtigen. Géén resultaat.

Op 25 april, schrijft mijn vader, wordt met paard en wagen in de omgeving de boeren afgegaan om bedden en meubels op te laden voor de getroffen boeren in Oud-Harfsen die door brand veel verloren hebben. Er is heel wat verzameld en naar het magazijn van de Boerenbond gebracht in Harfsen bij de school.
Met Bernard Hakvoort was hij van de partij."

Optocht

Tiny: "In Harfsen is een grote bevrijdingsoptocht gehouden. Het moet wel na 5 mei, de capitulatie geweest zijn. Mijn vader schrijft er niets over, maar ik weet nog erg goed de bedrijvigheid ervoor en het feest zelf. Het was zonnig, lekker warm en in het dorp tegenover de Harfsense school was een terras.
Op de boerderij werd het paard dat het dresseerwagentje (het open 'koetsje' dat de brik verving toen het goed weer werd) zou trekken prachtig versierd met gevlochten manen en staart. Ik had zoiets nog nooit gezien. De dresseerwagen werd ook versierd. Wij lieten ons dit allemaal voorzeggen want op de voorbereidende vergadering waren die zaken allemaal besproken. In de dresseerwagen werden wij, 'de deerntjes', d.w.z. de kleine meisjes Annie, Joke en Betsie Hakvoort en mijn zusjes en ik in de nieuwste zomerjurkjes gezet, als prinsesjes van Soestdijk. We keken niet op wat meer! We defileerden met de wagen op en neer, met alle andere optochtwagens, over de weg bij de Harfsense School. Er werd veel gezongen. Oranjeliedjes, er waren er veel bij die nieuw voor ons waren, we hoorden ze daar voor het eerst! Op een wagen, hij reed misschien voor ons, was een V-1, vergezeld van de tekst; 'Deze V-1 moest naar Londen, maar werd in Harfsen gevonden!' Het was allemaal heel feestelijk en vrolijk. In het dorp waren we eigenlijk nauwelijks geweest, mijn moeder denk ik nooit, de aankomstdag uitgezonderd, dit was dus gelijk een kennismaking met de Harfsense bewoners."

Nieuwe poging

Het verslag vervolgt:
"11 mei gaat ons hele gezin naar Gorssel. Bij het Rode Kruis moeten we gekeurd worden op gezondheid, verder politieonderzoek, politieke betrouwbaarheid. Alles is in orde.
15 mei om 9.30 uur zullen we in Eefde vertrekken vanuit het passantenhuis. Om 10 uur komt er bericht dat er geen vrachtauto's beschikbaar zijn. Teleurgesteld proberen we onze bagage ergens onder te brengen en terug te lopen. We waren 's morgens om 6.30 uur van de boerderij vertrokken met paard en wagen, maar die waren al lang terug, op de boerderij was werk te verzetten door alle oponthoud dat voorjaar. Maar het bericht was al in Harfsen doorgedrongen en mijnheer Hakvoort kwam ons tegemoet.

17 mei, tweede poging. Om zeven uur moeten we in Eefde zijn. Om 9 uur komt een verhuisauto. 65 mensen en hun bagage moeten mee. Dán klapt mijn moeder in! Uiteindelijk gaat mijn broer met vader alleen wéér terug. De Hakvoorts leven erg mee. Het weer is intussen warm zomers.
20 mei, Eerste Pinksterdag. Als we uit de kerk van 't Joppe thuiskomen brengt een mijnheer uit Gorssel een briefje én het verzoek om 19.00 uur in Gorssel klaar te staan. Het briefje is van vader! De vrachtauto heeft het 's morgens bij een willekeurig huis op zijn route om evacués in Drenthe op te halen afgegeven. We kunnen vanuit Gorssel meerijden naar Venlo. De berichtbrenger nodigt ons uit bij hem thuis die auto af te wachten. Alles gebeurt zo. Bij zijn vrouw drinken we nog thee en nemen ook daar al gauw afscheid, onze auto is er, vol moeders en kinderen uit Lomm, een dorp ten noorden van Venlo. Maar in Deventer komen we de brug niet over! Blijkbaar geen goede papieren of onduidelijke. We rijden rondjes tot ver in de avond, eindelijk mocht het. Het onweer dat al aangekondigd werd door de lichtflitsen barstte boven ons los. Maar we reden! Naar Venlo!"

Thuiskomst

Uiteindelijk vertrekt de familie dus op 20 mei om 19.30 uur uit Gorssel en komt op 21 mei, Pinkstermaandag, in Venlo aan. Gelukkig is broer Jan ook ongedeerd gebleven; hij was in Friesland terechtgekomen en al eerder naar Venlo teruggekeerd.

Bron:
Tiny Kerstjens-van Eyk, Evacuatieherinneringen van een elfjarige, januari-mei 1945, Archief De Elf Marken.

HUIZE DE VOORST EN DE MYSTERIEUZE VERZETSGROEP

Jean Kreunen

Tijdens de Tweede Wereldoorlog was huize De Voorst een centrum van verzet en hulp aan onderduikers. De verzetsgroep op huize De Voorst bleef lang onopgemerkt vanwege de ligging van het huis. Ook de verhuizing van een deel van het departement van Koloniën vanuit Den Haag naar huize De Voorst bood een perfecte dekmantel. De leden van de verzetsgroep waren erg hecht, omdat de meesten elkaar al jaren kenden.

Inleiding

Huize De Voorst, gelegen aan de Kapperallee tussen Eefde en Warnsveld, dateert van ca. 1700. Het huis heeft in de laatste eeuwen vele bewoners gekend en werd talloze malen verbouwd. De laatste echte eigenaar/bewoner was Eduard Constant Carel Völcker van Soelen, die uiteindelijk in 1930 naar het huis Groot Have te Almen verhuisde.

Huize De Voorst stond daardoor, al jaren voordat de Tweede Wereldoorlog begon, leeg. Het verval van het huis werd al zichtbaar toen op 11 juli 1940 ongeveer 250 Duitse Wehrmachtmilitairen hun intrek namen in huize De Voorst. Deze soldaten verbleven in het huis in afwachting van de afbouw van de Detmerskazerne in Eefde. Op 5 oktober 1940 was de kazerne gereed en verlieten de Duitsers huize De Voorst, waardoor het opnieuw leeg kwam te staan.

In februari 1943 werden in Den Haag de voorbereidingen opgestart voor de bouw van de Atlantik- of Westwall. Hiervoor moest het departement van Koloniën en Overzeese gebiedsdelen verhuizen. Een deel van het departement verhuisde naar de Willem de Zwijgerlaan 323 te Zutphen. Het grootste gedeelte van het departement zou later ondergebracht worden op huize De Voorst.

Begin augustus 1943 werd begonnen met het opknappen van het inmiddels in verval geraakte huize De Voorst.

Brand in huize De Voorst

Op zondagavond 18 augustus 1943 om ca. 23.00 uur, net voor spertijd, fietste Gerrit Kloosterboer van Warnsveld, waar hij zijn vriendin had bezocht, naar zijn huis in Eefde. Het was donker en ter hoogte van huize De Voorst hoorde hij een harde knal, waarop hij naar huize De Voorst keek en tot zijn grote schrik op de eerste verdieping een vuurzee en hoge vlammen zag. Hij fietste daarop snel naar

veldwachter Nap, die aan de rand van Eefde woonde. Veldwachter Nap sloeg vervolgens alarm in Zutphen, maar de brandweer wilde niet komen. Uiteindelijk moest toen een beroep gedaan worden op de Gorsselse brandweer, die wel wilde komen. Veldwachter Nap verzocht Gerrit Kloosterboer om ondertussen het verkeer tegen te houden, dat ondanks de spertijd van 23.00 uur toch op gang was gekomen in verband met de grote brand. De misverstanden over welke brandweer daar moest blussen hadden uiteindelijk tot gevolg dat het hoofdgebouw vrijwel geheel uitbrandde.

Departement van Koloniën

Het departement van Koloniën besloot ondanks de brand toch haar intrek te nemen op huize De Voorst. Op 26 oktober 1943 werd het hele archief en ander belangwekkend materiaal opgeslagen in diverse bijgebouwen van huize De Voorst. De beheerder op huize De Voorst werd Jaap Vinke, die uit Den Haag was meegekomen met zijn vrouw en dochter Alie. Zij bewoonden de bovenverdieping in de linkervleugel. Ook nam het departement een aantal van haar ambtenaren mee naar Zutphen en huize De Voorst. In totaal waren er ongeveer twintig ambtenaren, de ene keer op de Coehoornsingel en de andere keer op huize De Voorst, voor het departement werkzaam.

Onderduikers

Het voortdurende wisselen van de ambtenaren op de twee locaties bleek later een perfecte dekmantel te zijn voor onderduikers.

Jaap ter Toole was een van de medewerkers van het departement en woonde in de schilderswijk in Zutphen. Hij zou later op huize De Voorst een belangrijke bijdrage leveren aan de verzetsgroep.

Op een gegeven moment bracht mevrouw Vinke een onderduiker uit Amsterdam mee, waar ze zelf ook vandaan kwam. Deze man bleef niet lang op huize De Voorst. In diezelfde periode kwam er op een dag een nette heer naar huize De Voorst en hij vroeg of men daar ook onderduikers had. Dit werd natuurlijk ontkend, maar omdat deze man toch een soort van vertrouwen wekte bij Alie Vinke bracht ze hem bij haar vader.

De bewuste heer bleek de heer Bijman te zijn en hij werd uiteindelijk het eerste contact met het Zutphense verzet. Hij regelde voedselbonnen voor de Amsterdamse onderduiker, die korte tijd later vertrok. De heer Bijman zou een belangrijk contact worden voor de groep op huize De Voorst.

Er zouden al snel meerdere onderduikers volgen. Uiteindelijk doken tussen 1943 en 1945 doorlopend ongeveer zes personen op huize De Voorst onder.

Toen Vinke op de boerderij achter De Voorst groente kwam halen ontmoette hij daar John Levi. Deze Levi was een Jood en was daarom gescheiden van zijn niet-Joodse vrouw om haar niet in problemen te brengen. Zijn vrouw woonde nog gewoon in Halfweg bij Amsterdam. John Levi was samen met zijn Joodse zuster ondergedoken in een zomerwoning in de buurt van Almen. Dit huisje van asbestplaten was echter niet veilig genoeg meer en John Levi vroeg Vinke of hij op huize De Voorst kon onderduiken. Vinke stemde toe en kort daarop trokken John Levi en zijn zus Caro naar huize De Voorst, waar ze tot het eind van de oorlog konden verblijven. Het werd druk op De Voorst en de slaapplaatsen waren volop bezet. De heer en mevrouw Vinke en dochter Alie sliepen op een kamer, Caro Biederman-Levi had een kleine eigen kamer en alle mannen (gemiddeld zes personen) sliepen in de woonkamer. Voor noodgevallen hadden ze een schuilplek achter de boekenkast die door het wegnemen van een paar panelen bereikt kon worden.

Duitse soldaten

Het bijzondere aan de hele situatie was dat er ook doorlopend Duitse soldaten onder de woning van de familie Vinke gehuisvest waren. De jachtkamer van huize De Voorst was dus Duits gebied en de heer Vinke moest daar zogenaamd vaak in de meterkast zijn. Als hij daar bezig was, nam hij tegelijk een beetje van de Duitse voorraden uit de keuken mee om daarmee alle onderduikers te onderhouden. Verzetsman Bijman zorgde overigens voortdurend voor voldoende bonkaarten en regelde ook de valse persoonsbewijzen voor John Levi en zijn zus Caro.
Hans Peters van het Zutphens verzet kwam op een gegeven moment met drie Amerikaanse piloten op de proppen die even moesten onderduiken. Ze waren met hun vliegtuig bij Ruurlo gecrasht. Later zijn ze door de contacten van Peters via een pilotenlijn ontsnapt naar Spanje en konden ze uiteindelijk Engeland bereiken. Hans Peters was overigens ook de contactman met betrekking tot de onderduikers: hij zorgde voor de aan- en afvoer van dit steeds wisselende gezelschap.

Koerierswerk

Alie Vinke en Bertha Koenders uit Zutphen verzorgden veel koerierswerk voor de verzetsgroep. In 1944, op de zaterdag voor Pasen, hadden ze samen 1000 eieren uitgedeeld aan mensen die onderduikers hadden of zelf ondervoed waren. Ze hadden de adressen van directeur Dooijer van het Zutphense ziekenhuis gekregen. De fietsen die ze daarvoor nodig hadden waren door Chris Wijgman geregeld. Chris die de bijnaam 'fietsendief' had, kon als geen ander fietsen stelen. Hij regelde dan ook de papieren erbij zodat ze later niet door de Duitsers in beslag genomen konden worden.

Ook politieagent Vermeulen uit Warnsveld dook op een gegeven moment onder op huize De Voorst. Aanleiding hiervoor was, dat er een oproep voor politie-agenten gekomen was om in Duitsland dienst te doen. Vermeulen had daar geen trek in en bleef onder de naam Nol actief voor het verzet in Zutphen.
Frits Bosch, die bij Dullaert werkte, was een van de drijvende krachten achter het verzet in de regio Zutphen. Alle persoonsbewijzen werden door hem gemaakt. Samen met Jaap ter Toole en Hans Peters kwamen zij vaak op huize De Voorst, waar zo langzamerhand alles gebeurde wat door de Duitsers verboden was. Uiteindelijk kwam Jaap ter Toole ook op huize De Voorst onderduiken, nadat hij was opgeroepen voor werkzaamheden bij de Organisation Todt.
Wapens die door een dropping op het Warkense veld bij Vorden terechtgekomen waren, werden door Chris Wijgman in een bakfiets naar Zutphen gebracht. Bijman, die in een politie-uniform voorop reed, begeleidde hem. Bij Peters in Zutphen werd een deel van de wapens verstopt, net als bij dr. Bruins aan de Deventerweg. Er werd zelfs een deel op het kerkhof verstopt.

Koeslaggroep Laren

Er waren ook contacten met de zeer actieve Koeslaggroep uit Laren. Op 2 november 1943 sloeg het noodlot daar toe: de SD hield samen met een troep NSB'ers een razzia. Slechts een paar leden van die groep, waaronder Albert de Neeling en Floor van Baasbank, ontsprongen de dans en dit gold ook voor de onderduikers.
Floor van Baasbank, die uit Bloemendaal kwam, dook onder op huize De Voorst. Om de nood een beetje te verzachten kwam Wim Koeslag een keer met een half varken op huize De Voorst. Zo hadden ze weer een tijdje een lekker stukje vlees voor de bewoners en onderduikers.
Floor van Baasbank viel in 1945 uit een raam van huize De Voorst gedurende een bombardement door de Geallieerden. Daarbij liet hij het leven, waarop Hans Peters en Frits Bosch hem illegaal hebben begraven op het kerkhof van Gorssel. John Levi hield een toespraak aan het graf van Floor; Bertha Koenders en Alie Vinke woonden de kleine dienst ook bij. De overlijdensakte van Floor was getekend door een bevriende huisarts.
De groep op huize De Voorst was behoorlijk van slag door het overlijden van Floor. Later werd daar alsnog een steen op zijn graf gezet en heeft de familie Vinke het graf onderhouden.

Illegaal krantje
John Levi was intussen ook met van alles bezig. Toen eind 1944 het blad de Trouw niet meer in de regio Gorssel verscheen, maakte hij een eigen illegaal blaadje. 'Verzet' zou het gaan heten en het is in totaal vijf keer uitgekomen tot aan de bevrijding in april 1945. Het blaadje ging uitsluitend over verzetszaken en er stonden tevens gedichten in van de hand van John Levi. Het werd gestencild op het departement van Koloniën en ook Frits Bosch was hierbij betrokken.

Evacuatie en bevrijding
Een paar dagen voor de bevrijding kwam een Duitse soldaat met een bajonet op zijn geweer. Hij gaf het bevel tot evacuatie en joeg de hele groep uit de woning en van het terrein van huize De Voorst. Zo trok de hele groep met de schaarse spullen op een handkar van het departement naar café Rood aan het begin van Eefde. Moeder Vinke en Alie namen beiden een goede fiets, waar ze papieren bij hadden, mee en Caro Biederman-Levi nam een laklederen hoedendoos mee. Ze mochten in de woonkeuken van het café Rood verblijven. Een paar dagen na hun vertrek was de regio bevrijd en Jaap ter Toole en Jaap Vinke liepen direct terug naar huize De Voorst. Ze werden met waarschuwingsschoten onthaald. Nadat Jaap ter Toole met een witte zakdoek zwaaide, kregen ze een warm welkom van de Canadezen. John Levi heeft na de bevrijding nog de functie van Chef Staf van de Binnenlandse Strijdkrachten (B.S.) in Zutphen bekleed.

Bosch van Rosenthal
Vinke had ook een aantal malen contact met E.J. Bosch van Rosenthal. Na 'Dolle Dinsdag' op 5 september 1944, toen velen dachten dat het over zou zijn voor de Duitsers, werden er op huize De Voorst besprekingen gehouden met het inmiddels goed georganiseerde verzet. Er werden plannen gemaakt hoe ze de verdediging van Zutphen konden aanpakken. E.J. Bosch van Rosenthal had vele contacten en was absoluut een van de grotere verzetsmensen in de Achterhoek. Hij stond ook aan de wieg van de overkoepelende organisatie 'de Raad van Verzet' van het landelijk georganiseerde verzet. Na zijn arrestatie eind 1944 wist hij op 1 februari 1945 samen met nog een paar medestrijders bij Doetinchem uit de trein naar Duitsland te ontsnappen. Ze doken onder in een hol bij Vorden dat Huis ten Bosch werd genoemd en bleven daar tot 1 april 1945 ondergedoken. Op 2 april werd E.J. Bosch van Rosenthal een kogel bij de Spitholderbrug te Almen noodlottig. Terwijl de hele regio al bevrijd was, moest deze verzetsman op een zo treurige manier het leven laten op zoek naar zijn zoon. Zijn zoon trof zijn vader de volgende ochtend dood aan. Het is nooit duidelijk geworden door wie E.J. Bosch van Rosenthal is gedood.

Naschrift:
Dit bijzondere verhaal heb ik in 2003 kunnen optekenen door mijn contact met Anouchka Buiskool-Levi. Op een bijeenkomst van oud verzetsmensen, waar ik met een promotiekraam van het Achterhoeks Museum 40-45 stond, sprak ze mij aan met de vraag of ik van het bestaan van een verzetsgroep op huize De Voorst op de hoogte was. Ik antwoordde dat ik daar niets vanaf wist. Zij was daar in de oorlog meerdere keren geweest, om haar vader John Levi te bezoeken, en had toen vaak met Alie Vinke gespeeld en die wilde ze graag nog eens ontmoeten. In de daarop volgende ontmoetingen kon ik haar ondanks veel rondvragen helaas niet verder helpen, totdat ze zelf een foto had gevonden van het 'reparatiehuwelijk' van haar ouders in 1946. Op de foto was de hele verzetsgroep te zien, en ze hadden allemaal klederdracht aan op de bruiloft van haar ouders daar bij Amsterdam. De foto heb ik vervolgens in het Zutphens Dagblad laten plaatsen en toen werd ik platgebeld. Dezelfde avond had ik alle namen van de personen op de foto en tevens contact met vier nog in leven zijnde ooggetuigen. Samen met Anouchka heb ik een reünie georganiseerd, waar zij ook de zo door haar gezochte Alie Vinke weer kon ontmoeten. Ook Chris Wijgman 'de fietsendief' was van de partij.
Er werden veel verhalen uitgewisseld, die ik allemaal heb opgetekend en dat aangevuld met alle verzamelde informatie naar aanleiding van de publicatie in de krant heeft er toe geleid dat de mysterieuze verzetsgroep op huize De Voorst is 'ontmaskerd'. Een bijzonder stuk geschiedenis dat nu permanent deel uitmaakt van de collectie van het Achterhoeks Museum 1940-1945 in Hengelo Gld.

DE BEVRIJDINGSBOOM VAN GORSSEL

Lies Demmink

In Gorssel staat in een tuin op de hoek van de Dommerholtsweg en de Ketenbosweg een esdoorn met een bijzondere geschiedenis. Emilie van Dooremaal plantte deze boom bij de bevrijding van het dorp.

Canadese esdoorn

Op de dag dat de Canadezen Gorssel bevrijdden, plantte Emilie van Dooremaal uit dankbaarheid een Canadese esdoorn in haar tuin. Dit was in april 1945 en de boom is nu dus bijna 70 jaar oud.

Emilie van Dooremaal

Emily van Doormaal
(geschilderd door Rie Pluim)

Emilie van Dooremaal werd op 5 oktober 1916 geboren in Buitenzorg bij Jakarta, Indonesië en heeft daar haar jeugd doorgebracht. Later verhuisde de familie naar Den Haag. Daar heeft mevrouw Van Dooremaal een kunstopleiding gevolgd.
In de oorlog moest de familie zijn huis verlaten, omdat het vlakbij een munitiedepot stond. Het gezin evacueerde naar Joppe en bracht daar de rest van de oorlog door. Mevrouw Van Dooremaal heeft in die periode een boerderijtje gekocht op de hoek van de Dommerholtsweg en de Ketenbosweg in Gorssel met een groot stuk grond, waarop ze in de loop van de tijd een prachtige natuurtuin heeft aangelegd. Ze is er haar hele leven gebleven. Ze heeft als lerares gewerkt in Zutphen en in Deventer, onder andere op Rollecate. Sinds kort woont ze op De Borkel in Gorssel. De rest van het gezin (ouders en broer) ging na de oorlog terug naar Den Haag, weliswaar niet naar hun oude huis. Dat was platgebombardeerd.

Bomenstichting

De esdoorn is een jaar of zes geleden aangemeld bij de Bomenstichting en staat daar op de lijst van bijzondere exemplaren. De Bomenstichting schreef op 15 augustus 2008 het volgende:

'Deze boom zou als een gedenkboom beschouwd moeten worden. Zeker daar het om een Maple gaat, een echte Canadese boom, maakt de verwijzing naar de bevrijding beeldend. Het is van belang dat de gemeente en de Oranjevereniging op de hoogte gebracht worden van het bestaan en de betekenis van de boom. Wanneer er over gepraat wordt gaat de boom pas echt leven en wordt het voortbestaan van de boom niet een persoonlijk belang, maar een maatschappelijk belang.'
Onlangs is er dan ook een brief naar het gemeentebestuur van Lochem gestuurd om ze te attenderen op de bijzondere geschiedenis en monumentale status van de boom.

N.B.: Het schilderij van Emilie van Dooremaal, zoals afgebeeld, is van de hand van de schilderes Rie Pluim uit Epse (1913-1995). Via Google is een interessant artikel uit het Parool van 22 juni 2012 van Paul Arnoldussen te vinden, waarin Rie Pluim genoemd wordt:
www.defranseverleiding/Cagnes.html

EEN GEBORDUURDE OORLOGSLAP

Willy Holtslag-Harkink

Toen De Elf Marken in 2010 de vitrines in ons (toen nog) gemeentehuis gingen inrichten voor de tentoonstelling met persoonlijke, tastbare herinneringen aan oorlog en bevrijding, kregen we hiervoor ook een ingelijste zwart-wit foto van een geborduurde 'oorlogslap'. Pogingen om te achterhalen door wie dit werkstuk was gemaakt en of de oorspronkelijke lap in kleur was uitgevoerd, mislukten en de foto ging daarna weer terug naar de eigenares.
Toeval bestaat niet, zeg ik vaak. In de zomer van 2011 logeerde ik bij mijn zus in Tiel en bladerde door het blad 'Handwerken zonder grenzen' (nr. 164) en zie daarin afgebeeld de oorlogslap in kleur met bijbehorend verhaal. Vervolgens heb ik contact gezocht met de redactie en de schrijfster van het artikel, en daarna met het Historisch Museum Rotterdam, waar wij een foto van de lap in kleur konden bestellen. Nu kunnen we die dus in Ons Markenboek laten zien.

De lap is in de hongerwinter van 1944 ontworpen door Jan Kamman, en geborduurd door Maria van Hemert. Het onderste gedeelte is na de bevrijding ontworpen en geborduurd. De lap is 82 cm. hoog en 54,5 cm. breed.
De tekst rond het middenvlak is uit Valerius 'Gedenckklanck':

'Wat worter meer gelieft Wat isser meer te roemen?
Dan Vryheyt en te zyn van slaverny verlost? Ons vyand
most ons selfs Vry Nederlanders noemen Eer dat hy
zyn Begeer enwensen krygen kost'

De afbeeldingen spreken voor zich, maar ik kan me voorstellen dat er belangstelling is voor de omschrijving.

Bron: Museum Rotterdam

Die kunt u vinden onder: de link:
http://collectie.museumrotterdam.nl/objecten/20293-1

Overigens: in de speciale uitgave van het blad 'Handwerken zonder grenzen' bij 60 jaar bevrijding (nr. 130) staan afbeeldingen van handwerken die in gevangenschap zijn gemaakt. Daar staat ook het artikel over de 'Nationale Feestrokken', waar ook Gorsselse leden van de Bond van Nederlandse Plattelandsvrouwen aan hebben meegewerkt.

DE 'KEET' VAN HET OUDE EN NIEUWE GASTHUIS IN ALMEN

*Henk Mulder**

Rijk bezit

Algemeen bekend is dat het Oude en Nieuwe Gasthuis te Zutphen, gedurende zijn rond 700-jarig bestaan, met zijn verzorging van armen, zieken en hulpbehoevenden, veel goederen heeft verworven, vooral in de vorm van landerijen en boerderijen. Menigeen zal zich afvragen hoe dat mogelijk is en hoe dat past bij de doelstelling van een zorginstelling.
Tegenwoordig zijn we voor opname in een ziekenhuis of zorginstelling verzekerd en zijn we - zelfs in toenemende mate - verplicht een eigen bijdrage te betalen. Toen al die sociale voorzieningen nog niet bestonden, waren de onvermogende hulpbehoevenden echter geheel afhankelijk van de welwillendheid van anderen. Degenen die wel enig bezit hadden en hulp nodig hadden, maakten een afspraak, met in dit geval het Gasthuis in Zutphen, om tegen inlevering van hun bezit verzorgd te mogen worden. Kostkopers werden die mensen wel genoemd. Maar ook werd wel een opname bekostigd door een stukje land af te staan. Dat is bijvoorbeeld bekend van Willem, ridder van Vorden, die op 11 oktober 1268 een paar akkers op de Zutphense Mars overdroeg aan het hospitaal in Zutphen om zijn lichamelijk gehandicapte zoon te laten verzorgen. En zo gebeurde het veel vaker. En laten we vooral niet vergeten dat de zorg voor zieken één van de Zeven werken van Barmhartigheid was. Men geloofde door goede werken te doen het verblijf in het vagevuur te kunnen verkorten en het eeuwige leven te kunnen beërven. Dat was ook de beweegreden van de rijke en vrome stichters geweest, die al hun bezit daarvoor afstonden. Het doen van schenkingen aan zo'n instelling was dus zeker één der goede werken! Maar de positie van het Gasthuis werd door al die schenkingen wel versterkt.

Exploitatie
Natuurlijk moest al dat bezit ook goed onderhouden en geëxploiteerd worden. Niet voor niets was daarvoor eeuwenlang een rentmeester in functie. En de vraag kan best gesteld worden of die rentmeesters soms niet meer aandacht hadden voor het bezit dan voor de patiënten. Want het bezit moest wel iets opbrengen! Ook de provisoren, het bestuur van het Oude en Nieuwe Gasthuis, hielden goed toezicht op alle bezittingen. Jaarlijks werd een tocht georganiseerd langs de boerenerven en door de bossen, waarbij dan de nodige sigaren, drank etc. onder handbereik waren.
Schrijver dezes herinnert zich heel goed hoe nog in de jaren vijftig van de vorige eeuw de pachtboeren met alle egards op het kantoor van het Oude en Nieuwe Gasthuis werden ontvangen als ze rond 11 november hun jaarlijkse pacht kwamen betalen. Alle anderen werden aan een loketje geholpen, maar de boeren kregen koffie, sigaar en konden dan hun dikke portefeuille trekken.

Ontstaan van de 'Keet'
In de tweede helft van de negentiende eeuw bezat het Oude en Nieuwe Gasthuis enkele boerderijen onder Harfsen, waartoe zeer slechte weilanden behoorden omdat zich onder de grasmat een dikke laag ijzeroer bevond. Deze ijzeroer was van grote waarde voor de ijzerfabrieken langs de Oude IJssel. Met een groothandelaar in ijzererts werd een overeenkomst gesloten dat tegen betaling van 1700 gulden de weilanden rond erve Groot-Mensink in Harfsen gezuiverd zouden worden van ijzeroer. Na de oerdelving moesten de weilanden echter wel weer op orde worden gebracht. Daar konden mooi patiënten voor worden ingezet. Die waren dan nuttig bezig en de grond werd weer geschikt gemaakt om meer te kunnen opbrengen. Veel patiënten, toen nog gewoon krankzinnigen genoemd, waren toch van agrarische huize en wel gewend om op het land te werken. Om te voorkomen dat de patiënten dagelijks heen en weer moesten lopen werd besloten daar een barak, meestal de 'keet' genoemd, te plaatsen waar de patiënten gedurende de hele zomerperiode gehuisvest konden worden.

'Verblijf voor buiten werkende verpleegden uit het Binnengesticht'

Toen de weilanden in Harfsen weer geëgaliseerd waren, werd de keet overgeplaatst naar Almen, achter boerderij Het Lentink, aan de Berkel. Van hieruit

werden jarenlang patiënten ingezet om behulpzaam te zijn bij het normaliseren van een aantal bochten in de Berkel (waar men nu weer van af wil!).
Oudere Zutphenaren herinneren zich hoe iedere maandagmorgen een groep van 16-20 patiënten met begeleiders door Zutphen trok om via de Weg naar Laren in Almen te komen.
Of zoals zo mooi omschreven staat:

Landarbeiders

'Elken Maandag wandelen zij er heen met hunne geleiders om elken Zaterdagmiddag terug te keeren in het gesticht, waar het wekelijksche reinigingsbad hen wachtte. Menigmaal werd door de patiënten daar overwinterd, er werden soms moeilijke, meestal rustige patiënten verpleegd, allen tot hun genoegen en tot nut der Stichting het Oude en Nieuwe Gasthuis'.
Af en toe vond er een ontvluchting plaats en - volgens de verhalen - is er één patiënt nooit meer opgespoord. Men vermoedde dat hij er in geslaagd was Amerika te bereiken!
Toen in 1886 de Inspecteurs, die eertijds voor meer veldarbeid voor de patiënten hadden gepleit, weer op bezoek kwamen, waren ze zo vol lof over deze inzet van de patiënten dat geadviseerd werd de keet uit te breiden.

De Keet als vakantiebungalow
Zo deed deze keet nog vele jaren dienst voor de huisvesting van patiënten. Toen hij niet meer voor dit doel werd gebruikt werd de keet na de Tweede Wereldoorlog als leegstaande barak nog een aantal jaren verhuurd.
De indeling was heel praktisch. De keet bestond uit een middengedeelte met vooraan een gezamenlijke ruimte en daarachter een keuken. De zijvleugels waren de slaapvertrekken. Met de knapenvereniging van de CJMV uit Zutphen trok schrijver dezes er regelmatig een weekend naar toe en ook heeft hij er met zijn familie een vakantieweek doorgebracht.

Vakantieweek met familie en vrienden. Schrijver derde van links. Collectie Henk Mulder

Het was een ideale vakantieplek, dicht bij de bossen en aan de Berkel waar je fijn kon zwemmen. Er lag daar toen ook nog een houten brug over de

Berkel. Dit zogenaamde Lentinksvonder verdween in de jaren zestig bij de ruilverkaveling. Ook de keet verdween uit het landschap, maar blijft voor velen nog een aardige herinnering.

Bosbaas Brinkman

Het werken van patiënten in de bossen in Almen kon, zeker tot begin jaren zeventig, nog wel doorgaan, dan onder toezicht van bosbaas Derk Brinkman. Zo vertrokken iedere morgen vanaf het Groot Graffel enkele patiënten, met hun laarzen aan en de schop op de fiets naar Almen, om daar onder leiding van de bosbaas werkzaamheden te verrichten, hetzij in de kwekerij aan de Almense Binnenweg dan wel bij het onderhoud van de bossen.
Het is nog aardig om te vermelden dat de bosbaas ook een jachtvergunning had. Daardoor konden provisoren in de decembermaand altijd rekenen op een door de bosbaas geschoten fazant of haasje, wat een aardig emolument opleverde. Het Oude en Nieuwe Gasthuis heeft een rijke geschiedenis!

Bronnen:
Gedenkboek Oude en Nieuwe Gasthuis 1625-1925
R. Wartena, Oude en Nieuwe Gasthuis Zutphen 1625-1975, (1975)
J. van der Kluit, Niet om eniger Gaven of Gonsten wille, zeven eeuwen Gasthuizen en Ziekenhuizen in Zutphen, (1996)
Almen ten Voeten Uit (2004)
Museum Het Groot Graffel

*Henk Mulder (1931) was van 1948 tot 1990 in dienst van het Oude en Nieuwe Gasthuis, waarvan sedert 1963 bij de Psychiatrische inrichting Het Groot Graffel (nu GGNet), waar hij medeoprichter en - gedurende 20 jaar - secretaris was van Museum Het Groot Graffel.

OVER DROSTENDIENSTEN EN EEN VERWOEST GRAFMONUMENT

Ben Wagenvoort

De schrijver schetst het leven van twee hoofdrolspelers in de strijd tussen Patriotten en Prinsgezinden, Joan Derk van der Capellen en Robert Jasper van der Capellen tot den Pol. De strijd, die vooral ging over het afschaffen van de zogenaamde drostendiensten, bereikte ook onze streken. In Harfsen leidde het conflict tot een proces: opstandige boeren van de erven Klein Hulze en Het Reeve in Harfsen werden gearresteerd en veroordeeld. De beschrijving van het proces geeft een beeld van de dagelijkse werkelijkheid in de roerige Patriottentijd.

Joan Derk van der Capellen

We schrijven 1788. In de nacht van 6 op 7 augustus van dat jaar vloog het graf-monument van de familie Van der Capellen in Gorssel met een enorme klap de lucht in. Het was geen werk van amateurs: op de prent van Reinier Vinkeles zien we dat er niet veel overbleef van het fraaie monument. Drie jaar daarvoor was het op de heide gebouwd. Op de prent is in de verte de kerktoren van Gorssel te zien. Deze verwoesting kwam niet zo maar uit de lucht vallen.

Op 23 september 1787 was het familiewapen op het graf van Joan Derk van der Capellen al toegetakeld. Voor de familie was dat voldoende reden om de stoffelijke resten van Joan Derk van der Capellen en die van zijn vrouw uit het graf te halen en elders onder te brengen.

Verwoesting van het grafmonument van de familie Van der Capellen op 7 augustus 1788. Prent Reinier Vinkeles.

Er woonden Van der Capellens op het landgoed De Mars, dat bij de IJssel tegenover Zutphen lag en ook op de

Boedelhof in Eefde. Joan Derk was geboren in 1741 te Tiel. Zijn vader was kapitein in het Staatse leger. Hij studeerde rechten in Utrecht en raakte ervan overtuigd dat de Nederlandse politiek hervormd moest worden. Hij werd sterk beïnvloed door de gebeurtenissen aan de overzijde van de Atlantische Oceaan. In 1776 verklaarden de Verenigde Staten van Amerika zich onafhankelijk van Engeland na een bloedige onafhankelijkheidsoorlog.
De leiders van dat nieuwe land hadden duidelijk andere politieke idealen dan de Europese machthebbers, inclusief de Hollandse stadhouder Willem V. Zo was het voor Joan Derk niet mogelijk om Statenlid van Gelderland te worden, want hij bezat daarvoor niet het juiste 'riddergoed'. In Overijssel werd hij uiteindelijk wel toegelaten, nadat hij daar een havezate van enig belang had kunnen kopen.
Zijn politieke idealen brachten hem al snel in ernstig conflict met stadhouder Willem V, die pal achter de Engelsen stond in hun oorlog tegen de Amerikaanse koloniën.

Pamflet als politiek middel

Joan Derk bracht de politieke discussie naar het publiek door pamfletten te verspreiden. Dat was nieuw voor Nederland. De Engelse politicus Wilkes was zijn voorbeeld. De toespraak van Joan Derk tegen steunverlening aan Engeland en dus vóór de Amerikaanse onafhankelijkheidsstrijd bracht hij in druk uit. Daarmee ontstonden er politieke discussies onder het 'gewone volk' in de herbergen, de pleinen, de leesgezelschappen en de boerenkeukens. Hij werd populair bij het volk, maar niet bij zijn adellijke collega's Statenleden.

Drostendiensten

Onder de boerenbevolking in de Graafschap en in Overijssel bestond veel onvrede over de plicht tot het uitvoeren van 'drostendiensten' voor de hoofdofficier van het district. Erven met een hele of halve waar moesten twee dagen met paard en wagen diensten verrichten; dagloners dienden met de schop op te komen draven. Het was algemeen gebruik geworden om deze diensten af te kopen. Bouwlieden betaalden 2 à 3 gulden; kleine boeren 14 à 20 stuiver en daghuurders 6 à 8 stuiver. Deze extra belasting werd als onrechtmatig ervaren. Joan Derk maakte van het afschaffen van deze diensten een politiek speerpunt. Hij beweerde dat deze dien-

sten in het verleden afgeschaft waren en dat de landdrost als compensatie voor dat verlies extra salaris had verkregen. Toen deze diensten vervolgens niet werden afgeschaft, beschouwde hij dat als een vorm van slavernij. Opnieuw liet hij zijn toespraak in de Staten van Overijssel over dit onderwerp in pamfletvorm verspreiden. Hij raakte door deze actie zó in de problemen dat hem de toegang tot de Overijsselse Staten werd ontzegd. Zijn ballingschap duurde vier jaar. Zijn strijd ging in die tijd onverminderd voort. Met hulp van een jurist kon hij uiteindelijk de onrechtmatigheid van de drostendiensten aantonen. In 1782 werd hij opnieuw tot de Staten toegelaten en op 25 februari 1783 worden de drostendiensten in Overijssel afgeschaft. Een groot succes voor Joan Derk van der Capellen, maar de strijd had hem geestelijk en fysiek ernstige schade toegebracht. Op 6 juni 1784, ruim een jaar na de afschaffing van de drostendiensten in Overijssel, overleed hij.

Verzet in de Graafschap

Na 1783 was de Graafschap de enige streek waar de drostendiensten nog bestonden. Natuurlijk vonden de boeren in streken dicht bij het Overijsselse dat ook voor hen de drostendiensten moesten worden afgeschaft. Maar Gelre en de Graafschap waren niet zo maar van plan het Overijsselse voorbeeld te volgen. In 1784 weigerden voor het eerst vier erven in de Graafschap de afkoopsommen te betalen. Twee van deze erven lagen in Eefde/Harfsen: het Klein Hulze en het Reeve. Het Klein Hulze ligt nu aan de Wagenvoortsdijk, het Reeve ligt, als vroeger, aan de Reeverdijk. De meesten van de lezers die wel eens wat aan stamboomonderzoek hebben gedaan, zullen al wel ontdekt hebben hoeveel familienamen verweven zijn geraakt in al die eeuwen van huwelijken onder de Achterhoekse boerenbevolking. Zo was de Vordense familie Wagenvoort van het Timmermanshuis verbonden met de familie van het Klein Hulze. Jan Wagenvoort, van het Timmermanshuis te Delden onder Vorden trouwde in 1785 met Berendina Klein Hulze. Het verzet van zijn schoonfamilie tegen de drostendienst leidde in 1787 tot de aankondiging van een openbare gerechtelijke verkoping op het Klein Hulze en op het Reeve. Met honderden medestanders (de schattingen lopen uiteen tussen drie- en vierhonderd) begaf hij zich op 1 maart 1787 op weg naar de boerderij van zijn schoonfamilie. Zo raakte Jan Wagenvoort betrokken in de strijd tegen de drostendiensten.

Het Timmermanshuis aan de Riethuisweg in Vorden

Robert Jasper van der Capellen

Robert Jasper van der Capellen tot den Marsch (1743-1814), de twee jaar jongere achterneef van Joan Derk, was de voorman van de Patriottenbeweging in Gelderland. Hij was geboren op het stamslot van de familie: De Boedelhof in Eefde. Van het stamslot rest alleen nog een bijgebouw. Tot voor een aantal jaren diende het als clubgebouw van een hockeyclub. Het is nu gerestaureerd en als woonhuis in gebruik.

Bijgebouw van de Boedelhof in Eefde voor de restauratie

Robert Jasper van der Capellen woonde op De Lathmer in Wilp, maar zijn naam was verbonden met de Marsch, een adellijk huis dat in de Hoven bij Zutphen lag. Dat huis had hij er bij gekocht om een plaats in de Zutphense Ridderschap te krijgen, niet om er te gaan wonen. Net als Joan Derk voelde hij zich naast regent vooral ook democraat. Hij kwam te pas en te onpas op voor de belangen van de arme plattelandsbevolking van de Graafschap. Zij wilden beiden de plattelandsbevolking een stem geven in de Staten. Dat standpunt werd niet gedeeld door de meerderheid van de regenten in Gelderland. De Van der Capellens waren in dat opzicht revolutionairen. De plattelandsbevolking bewonderde hen, maar dat was niet zonder risico. Ik citeer hieronder een stukje uit het boek over Robert Jasper van der Capellen van de hand van Jacques Baartmans (uitg. Verloren, Hilversum, 2010).

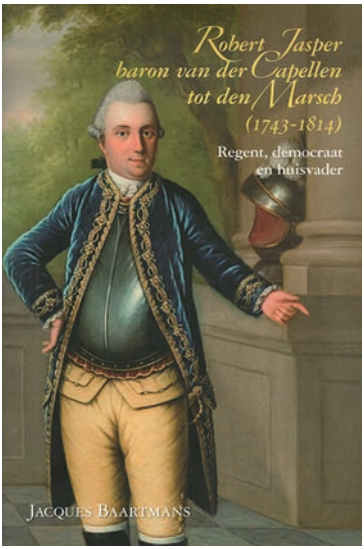

'De invloed van Robert Jasper was ook te merken in de kleinere steden en op het platteland, vooral in de Graafschap. Het ging daar onder meer om de drostendiensten die in Gelderland nog bestonden of moesten worden afgekocht. Die diensten hielden in dat bezitters van erven met kar en paard of met de schop enkele keren per jaar werkzaamheden moesten verrichten voor de landdrost of de hoofdofficier van het district. De diensten drukten zwaar op de boeren en leidden tot ontevredenheid en onrust op het platteland. Van der Capellen vroeg per brief, gedateerd op 23 april 1783, aan stadhouder Willem V om bemiddeling en maatregelen. Volgens hem had

de prins de bevoegdheid om de hoofdofficieren te laten afzien van het opleggen van de diensten. Maar een antwoord uit Den Haag bleef uit. Van der Capellen stelde toen met gelijkgezinden uit Zutphen een request op. Op de landdag van 1783 bleken 450 boeren te hebben getekend. Toch wezen de Staten het verzoek af. Van der Capellen raadde de boeren daarom aan de diensten eventueel uit 'consideratie' te doen, maar het afkopen te weigeren. Dat durfden ze echter niet, ze betaalden toch de afkoopsom. Maar door het tekenen van het request waren ze wel patriotten geworden. In 1787 bleek dat heel duidelijk toen niet minder dan 900 boeren zich onderling verbonden om elkaar te helpen.'

Gerechtelijke verkoping bij het Klein Hulze

In 1784 durven dan een viertal boeren het betalen van de afkoopsom te weigeren. Een patriottisch protest van formaat. Het ging spannen in de Graafschap. En nog wel in de directe omgeving van de Boedelhof. Om de achterstallige afkoopsommen te innen leidde dat uiteindelijk tot de aankondiging van executieveilingen op de erven Klein Hulze en Het Reeve in Harfsen.

Erve Klein hulze aan de Wagenvoortsdijk in Eefde, 2007

Op 1 maart 1787, 's morgens in de vroegte, stonden ze daar bij elkaar op het erf van het Klein Hulze. Honderden boeren uit de directe en verre omgeving. Zelfs uit Bathmen en Holten waren ze gekomen om de verkoping te beletten. Een ongehoorde vorm van protest! De spanning moet wel haast te snijden geweest zijn. De meesten hadden stokken bij zich; sommigen hadden hun geweer of pistool meegebracht. Er werd zo nu en dan een schot in de lucht gelost.
Omstreeks tien uur naderde de koets met de rechterlijke macht. De vijandige menigte dromde samen om het rijtuig. De 'stadholder' (de rechter) en de 'onderrigter' stapten uit en vroegen aan enkele omstanders 'wat er aan de hand was'. De schoenmaker Reint Cornegoor, die nogal bang was uitgevallen, zei: "Ik raad U aan direct te vertrekken, het gaat om Uw leven." De meeste anderen vonden dat nogal overdreven en namen hem zijn woorden kwalijk. Nog tijdens de woordenwisseling die toen ontstond, raakte een zware steen de koets...
De stadholder gelastte dadelijk de verkoping af, stapte ijlings met zijn gevolg in de

koets en reed weg. Toen ze wegreden werden hun van korte afstand enkele schoten nagezonden.
Dat kon het gericht zich natuurlijk niet laten welgevallen. In het uitvoerige dossier (Protocol Hof nr. 2574, dossier criminele processen 1787 nr. 9, Gelders Archief) staan veel feiten over het gebeurde. De hierna volgende gegevens komen uit het archief van de Stichting Familie Wagenvoort en zijn verzameld door de oprichter van deze stichting mr. dr. H. Wagenvoort.

Getuigen

Tijdens het getuigenverhoor op 5 maart 1787 verklaarde de onderrigter van Almen o.a.: "... dat kort voor dat de koets aankwam eenen Gerrit Asselman, als knegt bij Wagenvoort (op het Wagenvoort) wonende, voor uit zijn tuig een pistool getrokken heeft en daarmee schuddende hem heeft toegevoegd: "zie daar, meent gij dat ik geen geweer heb?" "Dat zodra de Stadholder uit de koets getreden was, deze Gerrit Asselman de hand altoos voor in het tuig aan het pistool houdende, zig continueel bij en naast denselven vervoegd en gehouden had". Deze knecht Gerrit heet ook wel Asselder, Koelman of Coelman. Eén der getuigen noemt hem 'Gerrit die zijn van niet weet' (niet wist wie zijn ouders waren). Uit het verhoor blijkt dat er nog twee mannen als hoofdverdachten van het protest te worden gezien: Jan Lebbink en Jan Hulshof. Zij waren boerenknechten op de erven Stockhaar en Klein Mensink.

Verbaal verslag

Op 9 maart 1787 is een afvaardiging van de provincie uit Arnhem te Zutphen aangekomen om te overleggen. Men meende dat 60 man infanterie en 25 man cavalerie voldoende zouden zijn om de drie verdachten in te rekenen. Opdat de verdachten geen argwaan zouden krijgen, moesten de soldaten zich na het sluiten der stadspoorten verzamelen. In het nachtelijk duister trok de stoet eerst naar Huize Groot Hulze. Van daar begaven ze zich eerst naar het Stockhaar, gelegen

Erve Wagenvoort, huidige situatie. De oude boerderij bevond zich op de plek van de schuur rechts

aan de Harfsensesteeg . Daar werd de knecht gearresteerd en 'gekluijsterd'. Daarna ging het terug naar erve het Wagenvoort aan de Wagenvoortsdijk
Het verbaal verslag meldt: 'Dit verrigt zijnde begaven wij ons naar erf Wagenvoort, hetgeen ongeveer drie kwartier verder gelegen was. Dit huijs wierde insgelijks bezet; door de Onderrigter wierd er op het venster geklopt en na een wijl wachtens wierde de deur geopend. De S. Momboir (plaatsvervangend aanklager) vroeg den boer naar zijn knecht, die voor den dag kwam, en door de onderrigter Lambert Muller verzekering gedaan zijnde, dat deze dengene was, die van een pistool bij de voorgenomene executie voorzien was geweest, deed de S. Momboir hem insgelijks door de Dienaars aantasten en boeijen'. Daarna trok de stoet naar Klein Mensink voor een derde arrestatie. Vervolgens ging het terug langs Zutphen naar Arnhem, waar men om 11 uur 's ochtends aankwam.

Verhoren

De gevangenen werden meerdere keren verhoord.
Tijdens het verhoor op 12 maart 1778 verklaart Gerrit Asselman, 'thans wonend bij Jan Wagenvoord aan de Almense molen', dat de boer van het Wagenvoort hem permissie had gegeven naar de verkoping te gaan. Lammert Muller verklaart dat in die dagen verschillende personen op Klein Hulze zijn geweest om met de boer te praten, o.a. dat 'Hendrik Wagenvoort (wiens knegt is overgebracht) er twee malen geweest is'. Antony Uterink zegt eind februari te Zutphen bij de herbergier Lebbing aan de Nieuwstad geweest te zijn, waar uitbetaling was voor de levering van vette varkens. Daar zou namelijk het plan ten dele op touw zijn gezet. Daar was o.a. Wagenvoort ook aanwezig geweest.
Ook de gebroeders Wagenvoort van het Wagenvoort, Hendrik en Jan, waren opgeroepen om 's morgens half tien voor de rechter te verschijnen 'bij Croon op de Markt'. Over alles ondervraagd weten zij van niets. Zij hebben 'op den Brink voor den agterdeur gestaan en zijn terstond naar huis en naar hun werk gegaan'.
De gevangene Jan Hulshof verklaart tijdens een ander verhoor op 22 maart 1787 o.a. 'dat Jan Wagenvoort ook op de verkoping is geweest, hebbende een platte schop bij zig, waarmede van zijn arbeid quam'.
Gerrit Coelman (Asselman) verklaart bij een verhoor op 24 maart 1787 dat zijn boer Jan Wagenvoort wel op de verkoping is geweest 'dog maar een ogenblik en dat hij met denzelve daar tevoren niet over heeft gesproken en niet geweten heeft, voor soo veel hem bekent is, dat hij geweer hadde meede genoomen'.
Jan Eggink, bouwman op Hilverink te Vorden, verklaart tijdens zijn verhoor op 4 mei 1787 ook op Kleijn Hulze te zijn geweest en na afloop 'dat, toen hij weder van Hulzen is gegaan den timmerman Jan Wagenvoord (van het Timmermanshuis

te Vorden, de echtgenoot van Berendina Klein Hulze met wie hij in 1785 getrouwd was) met hem is teruggegaen, dogh die niets tegen hem van die verkopinge, of dat deselve belet zoude zijn geworden, heeft verhaeld gehad'.

Vonnis

De sententie (vonnis) van het Hof van 26 mei 1787 luidt dat de drie gevangenen worden 'gecondemneerd' (veroordeeld): Gerrit Asselman, Jan Lebbink en Jan Hulshoff. Eerstgenoemde het zwaarst: 'tot strenge geesselinge en banissement (verbanning) al zijn leven uit de gehelen F. en gr. (het vorstendom Gelre en de graafschap Zutphen) bij poene (strafdreiging) van swaerder straf'.

Verdere lotgevallen Robert Jasper van der Capellen

Het jaar 1787 was een jaar van hoog oplopende spanningen tussen Patriotten en Orangisten. Op 28 juni 1787, ruim een maand na de veroordeling van Gerrit Asselman en zijn kompanen, werd Wilhelmina van Pruisen, echtgenote van stadhouder Willem V, aangehouden bij Goejanverwellesluis door een afdeling van de Patriotten. Zij vroeg daarop haar broer Frederik Willem II van Pruisen om hulp. Een Pruisisch leger viel de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden binnen. Samen met vele andere patriotten vluchtte Robert Jasper van der Capellen met zijn gezin naar Brussel in wat toen de Oostenrijkse Nederlanden heette. Velen vluchtten verder naar het uiterste noorden van Frankrijk (St. Omar en omgeving) waar de voertaal nog Vlaams was in die tijd. Het Hof van Gelderland veroordeelde hem als enige Patriot bij verstek tot de doodstraf. Hij werd vervolgens een belangrijk behartiger van de gevluchte Patriotten bij de Franse regering. Toen in 1795 met hulp van het Franse leger de Bataafse Republiek in Nederland werd uitgeroepen, speelde hij geen rol van betekenis meer. Hij was een democraat met een sterk idealistische inslag, die niet kon instemmen net de golf van geweld die de Franse revolutie met zich mee had gebracht. Aan het eind van zijn leven maakte hij nog net de verbanning van Napoleon naar Elba mee na de slag bij Leipzig en de terugkeer van het Oranjehuis daarna. Hij overleed op 7 juni 1814 in Deventer.

Bronnen:
Archief Stichting Familie Wagenvoort (onderzoek mr. dr. H. Wagenvoort).
Hella S. Haasse, 'Schaduwbeeld of Het Geheim van Appeltern'. Amsterdam, 1989.
Jaques Baartmans, 'Robert Jasper baron van der Capellen tot den Marsch'. Hilversum, 2010
'De Nederlandse Revolutie', Joost Rosendaal. Nijmegen, 2005.

SPONSORS VAN DE ELF MARKEN

Almen:
Bouwbedrijf Geers BV, Kapelweg 22A
Geert de Groot fotograaf, Bakkersteeg 2
HCR De Hoofdige Boer, Dorpsstraat 38
Hotel Conferentiecentrum Landgoed Ehzerwold, Ehzerallee 14
Installatiebedrijf Pladdet, Scheggertdijk 41
Loonbedrijf Almen-Harfsen, Kapelweg 22

Eefde:
Autobedrijf Lenselink BV, Schoolstraat 11
Autoservice Eefde, Zutphenseweg 73
Boomkwekerij Knol BV, Jodendijk 51
Brouwer Autoschade, Teenkweg 4
Coöp Versluis, Schurinklaan 16
Dijkerman Rietdekkers, Scheuterdijk 23
Kamphuisschilders.nl, Kokstraat 37
Kwekerij De Veldsprong, Scheuterdijk 16
Tuin en Kunst op Klein Dennenbosch, Jodendijk 25
Onstenk Fietsen, Zutphenseweg 126
Regiobank Gorssel Eefde, Kokstraat 37
Schoonmaakbedrijf Frederiks VOF, Julianalaan 37
Te Loo Transportbedrijf, Zutphenseweg 95
Tuincentrum De Blaakhof, De Blaak 15
Woningschouw BV, Kapperallee 91

Epse:
Aannemersbedrijf H. Hietbrink Epserenk 26
Autobedrijf Preuter, Lochemseweg 15
Chinees spec. & wokrestaurant De Rozentuin, Deventerweg 40
Installatiebedrijf Eefting, Lochemseweg 26
Installatiebedrijf Haarman, Lochemseweg 10

Gorssel:
Brinkman Super, Nijverheidsstraat 22
Camping Jong Amelte, Kwekerijweg 4
Drogisterij Trea, Hoofdstraat 36A
Eetcafé De Hoek, Joppelaan 5
Gorssel Buitengewoon, Kloosterweg 15
HCR De Roskam, Hoofdstraat 26
Kamphuis&Visser Bouwcoördinatie Arch., Molenweg 32
Kantoorboekhandel Bechtle, Hoofdstraat 40
Keukenstudio Stormink, Hoofdstraat 25
Kreeftenberg Mode en Linnen, Nijverheidsstraat 1
Loonbedrijf H. Boschloo & Zn, Gorsselse Enkweg 2A
Rabobank Graafschap-Noord, Hoofdstraat 48
Schildersbedrijf D.G. Wesseldijk BV, Hoofdstraat 44
Smits van Waesberghe Makelaars, Hoofdstraat 39B
Thoma & Bennink's Landerijenbureau, Hoofdstraat 47
Touwslagerij Steenbergen, Veldhofstraat 10A
Welkoop H.H. Berndsen, Molenweg 38
Weijler & Weijler tandartsen, Hoofdstraat 7
IJsseldal Wonen, Hoofdstraat 45 B

Harfsen:
Aannemersbedrijf Haarman, Lochemseweg 107
André Brummelman Rietdekkersbedrijf, Zeedijk 5
De Haarbroekse Vijvertuin, Harfsensesteeg 40
Fa. Beltman, Haarbroeksteeg 4
Garagebedrijf Henk Slettenhaar, Lochemseweg 161C
Grond- en Straatwerken Fa. Schoneveld Harfsen, Koelerweg 1
Henk Klein Ovink Uitvaartverzorging, Wittendijk 6
Schildersbedrijf G.J. Wesseldijk VOF, Lochemseweg 121
Recreatiepark De Huurne, Harfsensesteeg 15

Joppe:
Aannemersbedrijf Klein Haar, Bathmenseweg 2A
Het Bosrestaurant, Joppelaan 100
Bouwbedrijf Enderink BV, Lochemseweg 64
De Zevensprong, Dortherdijk 6
Hertenfarm De Langekamp, Joppelaan 116
Loon- en Grondverzetbedrijf Vrielink, Joppelaan 81
N.M.J. Schrijver Rietdekkersbedrijf, Joppelaan 102
Technisch buro Bruggeman VOF, Oxerweg 4

Kring van Dorth:
Camping De Vlinderhoeve, Bathmenseweg 7
Stayokay Gorssel, Dortherweg 34

Lochem:
Drukkerij Lammerdink, Burg. Leenstraat 54
Kreunen Bouw Lochem BV, Hanzeweg 11-13
Woningcorporatie Viverion, Larenseweg 28
Zweverink Muziek, Zwiepseweg 80
Installatiebedrijf Draaijer, Aalsvoort 2

Zutphen:
Dekker Lingerie, Korte Hofstraat 1
Dieperink Transport, Loohorst 6
Kamphuis Hoogwerkers BV, Loohorst 7
Rexwinkel BV, Hermesweg 19
RS Schildersgroep BV Liebrand & Schooltink, Verlengde Ooyerhoekseweg 16
Slütter Wighers & Visschers, Thorbeckesingel 33

Inlichtingen over sponsoring bij de penningmeester.

Het lidmaatschap loopt van 1 januari - 31 december.
Opzeggen van het lidmaatschap dient te geschieden vóór 1 december.

De contributie bedraagt ☐ 16,00 per jaar per gezin. De leden buiten de gemeente betalen ☐ 3,00 extra als bijdrage in de portokosten.
Hiervoor heeft men vrije toegang tot de vergaderingen, lezing- en dia-avonden. Tevens wordt elk kwartaal Ons Markenboek gratis toegezonden.
Betaling van contributie, bijdragen of giften kan op de rekening van de vereniging nr. 3014.05.611 bij de Rabobank "Graafschap Noord" t.n.v.: Historische Vereniging De Elf Marken.
Voor contributiebetaling wordt de voorkeur gegeven aan een machtiging.

Publicatie of overname van artikelen uit Ons Markenboek is alleen toegestaan met schriftelijke toestemming van de voorzitter van de redactiecommissie.
Kopij te zenden aan een van de leden van de redactiecommissie, bij voorkeur via e-mail.

Het verenigingsgebouw het Tramstation, Van der Capellenlaan 4 te Gorssel, is op dinsdagmiddag geopend van 14.00 - 16.00 uur en op donderdagmorgen van 10.00 - 12.00 uur. De tweede dinsdag van de maand kan men hier terecht voor bibliotheek en genealogie. In het Tramstation beschikken wij over kopieën op microfiche van het bevolkingsregister tot 1940.
Het gemeentearchief is ondergebracht bij het Regionaal Archief Zutphen, tel. 0575 - 512157, www.regionaalarchiefzutphen.nl.
U kunt hier terecht van dinsdag t/m donderdag van 9.00 - 17.00 uur.

Het Gelders Archief
Openingstijden dinsdag tot en met vrijdag van 10.00 - 17.00 uur en elke tweede zaterdag van de maand van 9.00 tot 17.00 uur.
Gelders Archief, Markt 1, 6811 CG Arnhem, tel. 026 - 3521600,
www.geldersarchief.nl

Het tramstation vanaf 1926